

СИРИЙСКАТА КРИЗА И БАЛКАНИТЕ

Цикълът от дебати „България и нейните съседи”, организиран от Института за балканистика с Център по тракология – БАН и Института за икономика и международни отношения, продължи с шеста поредна дискуссия, проведена на 25 януари 2016 г. Тематичната рамка обхващаше следните въпроси:

- Балканите – буфер или фронтова линия?
- Преливането на нестабилност – колко конкретна и реална е заплахата?
- Бежанската криза и външните граници на ЕС – ще затворят ли Балканите вратата?
- Ще успее ли ДАЕШ/„Ислямска държава” да радикализира умерения „балкански” ислям?
- Новите рискове – стимул за регионално сътрудничество или подтик за „спасяване поединично”?
- Балканите – поле за геополитика „в задния двор” на глобалните играчи?

Дискусиите се организират от Института по балканистика с център по тракология към БАН и Института за икономика и международни отношения, като участие в тях взимат ограничен кръг експерти - представители на научните и академични среди, дипломати и представители на неправителствени организации.

Сирийската криза

Корените на сирийската криза следва да се търсят както в цялостната геополитическа динамика след разпадането на двуполюсния свят, така и в противоречията, зложени в историческото развитие на Близкия изток през последния век. Тя е логично следствие от противоборството на глобалните играчи, включително опитите за експорт на демокрация, намерили израз в т.нар. „арабска пролет” в региона, а също и от цялостната дестабилизация в региона и изострената конфронтация и борба за лидерство между регионалните фактори. Като в това противоборство държавните интереси се проектират и отстояват в полето на религиозните различия между двете основни крила на исляма – сунити (в лицето на Саудитска Арабия) и шиити (Иран), при активния стремеж на Турция да осигури и трета, своя писта за влияние в ислямския свят – тази на политическия („светския”) ислям.

Бе подчертано, че и самата Сирия е силно разединена и фрагментирана, раздирана от вътрешни етнически и религиозни противостояния, дори вътре в рамките на воюващите групировки (както правителствените сили, така и опозицията), като до голяма степен в момента тя е „държава в насипно състояние”.

„Ислямска държава”

Мнозинството участници определиха споменатите процеси като причина за генезиса и развитието на „Ислямска държава” в региона. Като значими глобални фактори за появата на този феномен бяха посочени кризата на националната държава вследствие на обективните процеси на глобализация; геополитическото противоборство между Запада и Русия; стремежът за овладяване и контрол върху ключови източници на енергоресурси, а според някои – и сблъсъкът на цивилизациите и кризата на християнския свят. В регионален план „Ислямска държава” се възползва от фрагментацията и разпада на държавността в Близкия изток и Северна Африка и най-вече в Ирак, Сирия и Либия.

Специално внимание бе отделено на въпроса за идейното влияние на „Ислямска държава” – в региона и в глобален план. Бе подчертано, че се прави опит за трансформиране на религията в идеология с радикална и антизападна насоченост. Радикалният ислям се явява кауза за неудовлетворените и тези, които не виждат перспектива, той е средството за мотивация за подкрепа идеите на ДАЕШ. Проблемът не е в исляма като религия, а в социалното изключване – особено когато става дума за Европа. Разломът не е просто етнически или религиозен, а има по-дълбоки социални корени. През тази призма бе отбелязано, че вече не следва да се говори само за радикализация на исляма, но и за ислямизация на радикализма.

Бяха приведени данни за сериозната подкрепа, която местното население оказва на ДАЕШ. В Сирия и териториите, контролирани от ДАЕШ 17% от сирийците и 30% от хората, населяващи териториите под контрола на ДАЕШ не считат организацията за терористична. В Турция 4% от турците са твърди привърженици на ДАЕШ, а 8% от тях не я считат за терористична организация. В арабския свят твърдите привърженици на ДАЕШ са около 7 млн, а 40 млн смятат, че това не е терористична организация.

Бе отбелязано, че съществуват данни за двойно нарастване на броя на чуждестранните граждани биещи се на страната на ДАЕШ през последната една година. Техният профил очертава няколко категории: хора от гетото, които са социално изключени, маргинализирани и потискани от съответното общество; лица с криминално минало, които виждат възможност да продължат с дейността си; хора, които се безработни, не виждат перспективи или такива, които не са удовлетворени, въпреки работата си. По отношение на Балканите, основна територия за рекрутиране на бойци на ДАЕШ са страните от Западните Балкани – най-вече Босна и Херцеговина (където бойците се набират по-скоро на идейна основа) и Косово (повече като наемници, срещу заплащане), а също така от

Албания и Република Македония. В резултат въоръжените сили на ДАЕШ са съставени от изключителни бойци, добре подготвени и силно индоктринирани и отдадени на каузата, които ги прави много трудно победими.

Бежанската криза

При идентификацията на основните рискове, които бежанската криза носи за Европа, беше обърнато внимание на няколко специфични аспекта. Беше отбелязана ключовата роля на Турция за нейното овладяване и все по-засилващите се опити от нейна страна за инструментализация на бежанските потоци, включително за търсене на подкрепа (в редица случаи – ултимативна) на нейни позиции и цели (основно по отношение на кюрдите и територията на Северна Сирия), разминаващи се с тези на ЕС и САЩ. Бе отбелязано, че ДАЕШ се опитва да стимулира тези процеси, както и да инфилтрира джихадисти в потока от бежанци през Балканите в Европа, като по този начин преследва няколко цели: да засили натиска върху Европа; да напегне до краен предел системите за сигурност на континента; да създаде обща негативна нагласа сред европейците спрямо бежанците като цяло; вътрешно да конфронтира и разделя европейските общества; да изолира и „гетоизира“ мигрантите, които се не чувстват добре дошли в Европа. Същевременно, превръщането на бежанския поток в „бизнес“ генерира огромни средства, които отиват по сметките на организирани престъпни групи. А в дългосрочен план проблеми би следвало да се очакват и на етапа на интеграция на бежанците в европейските общества, произтичащи от различията в религиозно-философските разбирания и културните традиции с европейското население – което пък засилва страховете от натиск върху идентичността в държавите на континента.

Рискове за Балканите

Основните рискове за Балканите, произтичащи от Сирийската криза, могат да се обособят в няколко направления: преливане на нестабилност от района на Близкия изток и дестабилизация на Балканите; превръщане на региона в поле на изострено геополитическо противоборство; дестабилизиране на балканските страни от бежанската криза, стремеж към превърляне на отговорността и генериране на напрежение между тях; изпадане на Балканите в състояние на буферна зона между Близкия изток и Европа.

Сред рисковете, които не би следвало да се пренебрегват, някои участници посочиха възможността от ескалация на конфликта в Близкия изток и потенциалът му за прерастване в регионален въоръжен конфликт. До такова развитие би могло да доведе не толкова изострянето на конфронтацията между основните геополитически фактори (САЩ, ЕС, Русия), колкото действията на регионалните сили (Турция, Саудитска Арабия, Иран), които продължават да нагнетяват напрежението и да определят конфронтационната динамика на събитията.

Специално внимание бе отделено и на ролята и мястото на умерения балкански ислям в динамиката на процесите – както през призмата на целенасочени усилия на ДАЕШ за радикализация на мюсюлманските общности на полуострова, така и с оглед на възможностите той да играе определена възпираща роля за проникването на радикалния ислям в Европа. Дискусия предизвика и отражението, което „плъзгането” към ислямизация в Турция ще даде върху тези процеси – може ли умереният ислям да бъде преграда пред радикалния ислям, или съществуват сериозни рискове постепенната ислямизация на Турция да послужи като мост за по-нататъшно разпространение на радикални идеи към Европа. В тази връзка редица участници изтъкнаха, че само по себе си понятието „балкански ислям” не отразява реалното положение, определяйки исляма в региона като „протурски” и свързвайки го с нео-османистките тежнения на управляващите в Турция, което е в състояние да динамизира съществуващите латентни рискове от разрастване на национализмите и събуждане на реваншизми на Балканите.

Същевременно бе посочено, че засилването на натиска в Ирак и Сирия може да накара ДАЕШ да се опита да пренесе бойните действия на европейския континент и да обърне посоката на преминаване на бойците от Близкия изток към Европа, използвайки пътя на бежанците. При този вариант всички тези бойци, които според наличните данни са няколко десетки хиляди, ще се превърнат в заплаха за сигурността, както за Европа, така и за Балканите, имайки предвид факта, че немалка част от тях произхождат именно от нашия регион. Някои участници формулираха опасения, че договореното въвеждане на безвизов режим за турски граждани от страна на ЕС може да генерира допълнителни рискове за сигурността на континента – както с оглед завръщането на бойци на ДАЕШ, така в контекста на данните за процента на симпатизантите на ДАЕШ сред турското население.

Динамика на процесите и възможни решения

Преобладаващото становище бе, че трудно може да се очаква скорошно разрешаване на конфликта, но от друга страна неговата ескалация може да доведе до опасно приближаване до максимално допустимите граници на риска, което, наред с заплахите от страна на „Ислямска държава”, да принуди основните геополитически играчи да активизират усилията си за намиране на изход. Като реалистичен вариант бе посочено възможното „запечатване” на конфликта в Сирия (по подобие на Ливан), което да намали опасността от преливане на нестабилност в региона като цяло.

Бе направено разграничението, че на практика в Сирия се водят две войни – гражданска и срещу радикалния ислям на ДАЕШ. И ако за прекратяване на гражданската война решението е единствено политическо (за което е необходим политически диалог между основните фактори), то във войната срещу джихадистите на ДАЕШ политическо решение е невъзможно (като тук диалогът не е достатъчен, а е необходимо сътрудничество).

Повечето участници изразиха скептицизъм по отношение бързото постигане на напредък на Женевските преговори за мир в Сирия и най-вече – относно запазването на унитарната държавност на Сирия. От друга страна бе подчертано, че при техен провал трудно ще се генерира политическата воля за ново международно усилие в тази посока. Като едно от най-трудно преодолимите препятствия се очертава определянето на участниците в преговорния процес от сирийска страна предвид факта, че това представлява и международна политическа легитимация, включително и за в бъдеще. В допълнение, в редица случаи официалните представители на враждуващите страни нямат пълен контрол върху въоръжените части на терен, което допълнително ще затрудни прилагането на споразумение – ако такова бъде постигнато.

По отношение на войната с международния тероризъм и „Ислямска държава” бе констатирано, че те представляват глобална заплаха, поради което решението не може да бъде постигнато нито на локално, нито на регионално ниво, а само на глобално равнище. За момента обаче липсва общото съзнание за общността на заплахата. Глобалните играчи биха могли да допринесат за една по-позитивна динамика, ако окажат въздържачо влияние върху регионалните си партньори. Това засега изглежда трудно постижимо, защото регионалните сили имат

външнополитическа цели и интереси, различна от тези на глобалните си партньори. В този контекст бе дебатирана и ролята на Турция като ключов фактор срещу преливането на нестабилност към Европа, бариера за радикализацията и за спиране на потока на бежанците, както и въпроса има ли Европа друга алтернатива извън Турция за постигане на тези цели.

Победа над радикалния ислям не е възможна без съюз с широката международна ислямска общност. Асиметричният характер на заплахата означава, че войната срещу идеи не може да се води с оръжия, а разпространението на идеология не може да бъде възпрепятствано с изграждането на стени. В тази връзка редица участници препоръчаха ангажирането в постоянен диалог с теолозите и влиятелните сили в исляма - Западът трябва да „спечели“ на своя страна влиятелни религиозни лидери, които да вземат ясна и категорична позиция срещу ДАЕШ и джихадизма.

По отношение на ролята на България бе подчертано, че в неин интерес е търсенето на общеевропейски решения и солидарни подходи. Което предполага наличието на ясна и активно артикулирана българска позиция в рамките на ЕС и НАТО, насочена към гарантиране по-високо ниво на сигурност в региона и Европа като цяло, включително и чрез по-нататъшното интегриране на Западните Балкани в ЕС.